

Samtalen som arbeidsform – med særlig fokus på lesestopp

Trude Hoel

Når vi leser sammen med barn, foregår lesingen ofte som samtaler. Tekst og bilder utfordrer og inviterer til spørsmål og felles undring, og er igangsettere for spontane assosiasjoner. Når den voksne er engasjert og interessert i barnas innspill, kommer samtalen lett i gang – særlig når barna får fundere på og snakke om ting de bryr seg om:

I boka *Prinsesser og drakar* leser jeg og Terne (5 år) om prinsesse Fresia som er kalt opp etter en vakker blomst, og likevel er hun erkesint.

– «Hva betyr erkesint?» spør Terne.

– «Hva tenker du?» spør jeg, og fortsetter: «'Erke-' er kanskje ikke et ord du pleier å bruke, men du sier jo ofte 'kjempe-' og 'super-'...»

– «Er erkesint det samme som kjempesint eller supersint?» funderer Terne.

Hun tenker litt på dette, og så sier hun: «Jeg synes ikke 'erke-' høres supert ut, men jeg er enig i at det er litt sånn 'kjempe-' ...»

For at samtalen skal bidra i barnas språkutvikling, må vi ta hensyn til barnas egne innspill og refleksjoner og ikke komme med de ferdige svarene. Målet er at barna skal være aktive i å utvikle sin egen kunnskap om verden og sin egen språkkompetanse.

Å bruke spørsmål for å skape felles undring

For å kunne bruke samtalen i arbeid med barnas språk må vi ha kunnskap om samtalen, og vi må klare å bruke denne kunnskapen i praksis. Mange samtaler åpner med spørsmål som etablerer en forbindelse mellom barna og samtaletemaet, for eksempel: *Hva tror dere denne boka handler om? Husker dere at vi har lest denne boka før?* Disse spørsmålene skaper nysgjerrighet for boka som skal leses (forventningsoppbygging) og kan være gode igangsettere fordi svarene kan ta utgangspunkt i engasjement og følelser (førforståelse). Spørsmålene stiller heller ikke krav til barnas kunnskaper, og dermed inviteres alle inn i samtalen.

Det er viktig å være oppmerksom på at ulike måter å stille spørsmål på inviterer til ulike typer svar. En type spørsmål, som tradisjonelt har blitt mye brukt i skolen, er **kontrollspørsmål**, for eksempel: *Hvor mange bukker gikk over broa?* Disse spørsmålene har som mål å kontrollere barnas forståelse av ei bok, og legger ikke til rette for undring og videre samtale.

Lukkede spørsmål kan besvares med fraser og enstavellesord: *Tror dere reven kom over gjerdet? Ja. Hvem stjal hønene? Reven.* Lukkede spørsmål kan lett sette punktum for videre samtale. Men lukkede spørsmål kan også være gode **igangsettere** for samtale dersom de følges opp, fordi de gir barna en mulighet til å knytte boka til egne erfaringer og etablere en førforståelse: *Har noen av dere sett en rev? Hvor var du da du så reven?*

Når vi leser sammen med de yngste barna, er det også med forventning om at de skal delta, først med peking og kroppsspråk, og etter hvert med benevning.¹ Måten vi stiller spørsmål til barna på, varierer i stor grad etter barnets alder og språkmestring. Vi bruker ofte lukkede spørsmål når vi leser sammen med de yngste barna, nettopp for å legge til rette for språklig deltakelse på det nivået hvor barna befinner seg, og på den måten involvere dem i leseaktiviteten.

Åpne spørsmål, som ikke har gitte svar, gir alle en sjanse til å komme med sine observasjoner og synspunkt og inviterer til videre samtale. Disse spørsmålene viser til hva barn *tror*, *tenker* eller *mener* om noe. Spørsmålene har stor verdi, fordi de ikke tar utgangspunkt i noe den voksne allerede «vet» svaret på,² for eksempel *Hva tror dere kommer til å skje nå?* og *Hva ville dere ha gjort hvis ...?* Noe som også er verdt å merke seg, er at i mange samtaler med barn vil vi som spør, kjenne det «voksne» svaret – spørsmålet er altså ikke autentisk – men vi spør likevel fordi vi er interesserte i å høre hva barna tenker, og for å engasjere dem i samtalen.

For å få en god samtale må alle barna dras med, for eksempel ved å spørre: *Skjønnte dere hva Hilde mente? Det var viktig, Pål, kan du gjenta det slik at alle kan høre?* Gjennom hele samtalen er det viktig å inkludere hverandre, slik at samtalen ikke bare involverer den voksne og ett barn om gangen.

I praksis kan en samtale foregå på denne måten: Vi stiller spørsmål som inviterer til ulike svar. De åpne spørsmålene gir barna mulighet til å fokusere på sine oppdagelser ved å velge ut det som er iøynefallende eller iørefallende for dem. Vi utfordrer barna med våre spørsmål, og følger opp barnas innspill. Det å innarbeide svar fra barna i etterfølgende spørsmål kalles **oppfølging**. Samtalen gir oss dermed mulighet til å forsterke og understreke barnas egne refleksjoner, for eksempel ved å gjenta svarene deres. Det å bygge videre på det barna sier og dermed ta dem på alvor kalles **videreføring**, for eksempel: *Elisabeth tror det er en liten rev som gjemmer seg bak steinen. Hvorfor gjemmer den seg, tror dere?*

Lesestopp

Underveis i lesingen kan vi invitere barna til samtale ved å bruke lesestopp.³ Ofte oppstår disse stoppene spontant, for eksempel når vi kikker på bildene i bildebøker sammen og kommenterer disse. Noen bøker legger tydelig til rette for lesestopp som lokker fram barnas observasjoner og tanker, som i boka *Hvem bestemmer?* av Stina Wirsén. Den lille bamsen hiver jogurt i ansiktet på den store bamsen, og teksten stiller spørsmålet: «Det er ikke lov å kaste jogurt! Er det vel?»

Den som leser sammen med barna, kan også forberede lesestopp ved å finne fram til steder i boka som passer bra til utforskning og samtale, og forberede spørsmål til barna. Steder i tekster som egner seg spesielt til lesestopp, kalles gjerne for «vekstpunkt» eller «åpninger», og de kan være knyttet til bokas handling, illustrasjoner eller enkeltord. De forberedte spørsmålene kan

brukes hvis samtalen går i stå, eller hvis vi ønsker å ta et styrende grep i samtalen ved å føre den et steg videre eller i en bestemt retning. Det er imidlertid ikke et mål å tvinge igjennom en fast plan for samtalen. Vi skal hele tiden lytte, improvisere og være klare til å gripe fatt i barnas egne innspill.

Den som leser sammen med barna, skal heller ikke svare på spørsmålene selv. Alle lesere, barn som voksne, har sin egen forståelse av ei bok. Det er ikke selvsagt at den voksne formidleren har den eneste og mest riktige forståelsen. Det er mye som ikke blir sagt i en tekst, og som leseren må tolke inn selv. Det er opp til den enkelte leseren å fylle disse hullene. Barn kan med sine erfaringer ha andre forståelser av tekster enn oss voksne. Ved å spørre barna hva de mener, kan vi få fram deres forståelse og fortolking av boka. Deretter kan vi gjennom samtaler komme fram til en felles forståelse.

Selv om lesing med lesestopp er en flott måte å legge til rette for gode samtaler på, skal vi likevel ikke bryte opp alle leseopplevelser ved å stille spørsmål. Noen ganger skal vi bare nyte boka og teksten sammen med barna, helt uten avbrudd.

Dialogisk lesing

Dialogisk lesing er en måte å lese sammen med barn på som i stor grad baserer seg på lesestopp.⁴ Barnas språklige deltakelse og engasjement er grunnleggende, og gjennom samspill stimulerer lese måten barnas språk ut over hverdagsspråket.⁵ Den som leser høyt, og de det blir lest for, snakker sammen om det som blir aktualisert av bilder og tekst i boka. Den voksne arbeider aktivt for å få i gang samtaler – og er ordstyrer – og barna bidrar med sitt språk gjennom tanker og meninger om ei bok.

Det finnes tre hovedprinsipp for dialogisk lesing:

1. Oppmuntre barna til å delta – for eksempel ved å stille spørsmål – først og fremst åpne spørsmål, men også lukkede spørsmål der de kan brukes som igangsettere. Barna skal være aktive deltakere – ikke passive tilhørere.
2. Gi barna tilbakemelding gjennom oppfølging og videreføring.
3. Tilpass leseaktiviteten til barnets økende språklige ferdigheter. Dette forutsetter kunnskap om barns språkutvikling, og stadige vurderinger av sammensettingen av lesegrupper.

Effekten av dialogisk lesing er avhengig av hvordan prinsippene iverksettes i praksis, og **forberedelse** og **improvisasjon** er viktige nøkkelord.

¹ Mjør, I. (2009). *Høgtlesar, barn, bildebok. Vegar til meinig og tekst*. Universitetet i Agder.

² Gjems, L. (2009). *Å samtale seg til kunnskap: Sosiokulturelle teorier om barns læring om språk og gjennom språk*. Bergen: Fagbokforlaget.

³ Alfheim, I. og Fodstad, C. (2014). *Skal vi leke en bok? Språktilegnelse gjennom bildebøker*. Oslo: Universitetsforlaget.

⁴ Dialogisk lesing er også videreutviklet som en tilrettelagt metode for lesing sammen med barn som ikke har aldersadekvat språkutvikling. Broström, de López og Sæterdal (2013). *Dialogisk lesing i teori og praksis*. Oslo: Pedagogisk Forum.

⁵ Hoel, T., Oxborough, G. og Wagner, Å. K. H. (2011). *Lesefrø. Språkstimulering gjennom leseaktiviteter i barnehagen*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.